

Nemzeti önismeret, önbecsülés – nemzettudat

A NEMZETTUDAT

nemzettudat vagy nemzeti azonosságtudat kialakítása és fejlettségi szintje a magyarság körében több értekezés és vita tárgyát képezi. A nemzethez kötődés és a vele együtt élő más nemzetekhez való viszonyulás kérdése, különösen az 1990-es évek elején a tájainkon fellángolt nacionalizmus romboló hatásával vált rendkívül időszerűvé. A kisebbségben élő vajdasági magyarság önazonosulása és kötődése úgyszólván létkérdéssé fokozódott. Ezért van szükség a kérdéskör elméleti tisztázására is. A nemzeti tudat mint a személyiség összetevője az emberi, a társadalmi tudat részét képezi, amelynek további fő elemei a következők: az erkölcsi és eszmei-politikai tudat. Kialakításában különböző értékrendek, eszmék, erkölcsi és politikai nézetek fonódnak össze, avagy „tülekednek” egymással. Alapjait az ismeretek, az önismeret képezik. Ez egy hosszú folyamat, amely a gyermekkorban kezdődik, az ifjúkorban válik (válhat) hatásossá, de a felnőttkorban is folytatódhat, bizonyos „korrekciókon” mehet keresztül. Amennyiben a szülők és nagyszülők bizonyos fokig magukban hordozzák az anyanyelvi műveltség alapjait, beleplántálhatják gyermekeikbe a nemzeti önismeret egyes elemeit. Ebből a szempontból fontos a környezet hatása és a hagyományok ápolása is.

Beállítódására és irányultságára a legnagyobb hatással az iskolai oktatás és nevelés van, amennyiben nevelő munkája a személyiség építésének erre a fontos szegmentumára is kiterjed. Ez felöleli az uralkodó eszmék és a társadalmi-politikai rendszer bíráló értékelését is. A nemzeti tudat kialakításában nagy szerepe van az érzelmi kötődésnek. Jelentősége kifejezéshez juthat az egyéni álláspontok, s pozitív attitűdök kialakításában, amelyek irányítólag és sokszor fékezőleg hatnak cselekedeteikre is. A nemzettudat az egyénnek és a közösségnek a vészhelyzetekben irányítúként, a bajban pedig vigasztalásul és bátorításul szolgálhat.

Fejlettségével kapcsolatban – a határon túli és az anyaországi magyarságra vonatkozóan egyaránt – sok bírálat és elmarasztalás látott napvilágot... Szabó Dezső, *Az elsodort falu* című regény szerzője, *A magyar Káosz* című művében így kiált fel: „Öntudatot a magyarságnak!” Ez a felhívás bizonyosan legalább (részben) manapság is időszerű, de csak tudományos igényű felméréssel lehetne egy tárgyilagos helyzetképet kialakítani, amely ösztönző hatással lehetne az oktatásra, a médiára, sőt a családi nevelésre is. Ez szoros összefüggésben van a hazafisággal, amelyről Petőfi helyesen állapította meg: „ahol a jog, ott a haza”. Tehát a hazafiságot nem lehet kényszerrel kialakítani. Az eszmei áramlatok és a társadalmi s kisebbségi problémák megértésére és a politikai fondor-

Részlet egy hosszabb tanulmányból.

latok és ígéretések megértésére, átlátására politikai kultúrára és széles látókörre van szükség, amely a korszerű általános műveltségen alapszik. Kialakításához a sorskérdéseinkről, kisebbségi helyzetünkről és kilátásainkról szervezett viták az ifjúsági fórumokon, az iskolai szakkörökön és a médiában is hozzájárulhatnak a tudatformáláshoz és a fiatalok felkészítéséhez a demokráciába való önálló és aktív bekapcsolódásra és a felelősségvállalásra.

A MULTIKULTURALIZMUS ÉS A NEMZETI EGYENRANGÚSÁG ALAPPILLÉREI

Többnemzetiségű társadalmunkban mindig időszerű kérdésként merül fel az itt élő nemzetek és nemzeti kisebbségek közötti viszony alakulása, az egyenlőség és egyenrangúság megvalósítása. Ez a vajdasági magyarság számára is létkérdésnek számít. Mindezek fölött az egyenrangúság megvalósításáról van szó, amely a kibontakozási, fejlődési (iskoláztatási), majd munkavállalási, érvényesülési esélyegyenlőségben juthat kifejezésre. Magában foglalja a nyelvhasználati jogot a közéletben, a művelődésben és az élet minden területén. Megvalósításra az állami szerveknek és a társadalmi szervezeteknek kell feltételeket biztosítaniuk – az egyenlőség mércéjével. Mivel a nemzeti kisebbségek kisebb létszámúak, velük kapcsolatban gyakrabban kellene alkalmazni a pozitív diszkriminációt, hogy valóban egyenrangú és megbecsült polgároknak érezzék magukat. Ehhez teljes biztonságra, törvény előtti egyenlőségre és megfelelő légkör kialakítására van szükség. Mivel a nemzetiségek legjobban ismerik saját problémáikat, szükségleteiket és lehetőségeiket, az önkormányzat megvalósítása – amelynek semmi köze az elszakadási törekvésekhez – nyújtana számukra szabadabb mozgásteret szellemi és gazdasági fejlődésük irányításában, és a többségi nemzettel, valamint a velük együtt élő más kisebbségekkel a sokoldalú, eredményes együttműködés különböző formáit hozhatná létre. Ez a törekvés beleilleszthető a regionalizmus eszméjébe, régiók létrehozásába, amely Közép- és Dél-Kelet-Európa országainak és nemzeteinek tervszerű együttműködésén alapszik. Ez csak a kölcsönös megbecsülés és tolerancia szellemében és légkörében valósítható meg. A tolerancia gyökerei a kereszténység értékrendjében, a szeretetben, a megbocsátásban, könyörületességben, szolidaritásban rejlenek... A mindennapi életben, az emberi kapcsolatokban az egymás iránti tiszteletben, megértésben, segítőkészségben, együttérzésben nyilvánul meg. Tehát nem elegendő az egymás megtűrése, békén hagyása és a látszólagos nyugalom.

A tolerancia alappillére a kölcsönösség: egymás nyelvének, múltjának, kultúrájának, szokásainak, nemzeti értékeinek megismerése. Ezt elsősorban az iskolai nevelés nyújthatja a felnövekvő nemzedékeknek. A felnőtteknek pedig (pótlólag) a média, az ilyen tárgyú kiadványok, a közös kulturális programok, nevelő hatású rendezvények, valamint a közvetlen érintkezés, együttműködés, és megemlékezés különböző formái.

Ebben a tekintetben nálunk (is) – gondoljunk csak az iskolai tantervekre, tankönyvekre (főleg a társadalomtudományi tantárgyakban), az oktató-nevelő munka szellemiségére, a hozzáállásra – sok kívánni- és pótolnivalót állapíthatunk meg. Ezt az egész szer-teágazó kérdéskört mélyreható kutató- és elemezőmunka tárgyává kellene tenni, és egyben hozzálatni a pedagógusok pótló-, illetve továbbképzéséhez, valamint egyes idevágó problémák nyilvános megvitatásához, a televízió, a rádió és a sajtó bevonásával.

Mindez szoros összefüggésben van anyanyelvű oktatásunk állapotával és fejlődési irányzataival.

Az utóbbi évekre, sőt évtizedekre a mennyiségi fejlesztés (az iskolaépületek tatarozása, korszerű taneszközökkel való ellátása, új szakmák bevezetése a szakképzésben stb.) jellemző. Az intenzív, folyamatos minőségi fejlesztéshez továbbra is hiányoznak bizonyos alapfeltételek: a jól működő és a magyar tannyelvű oktatás szélesebb „skáláját” is felölelő szakszolgálat és oktatásfejlesztő intézet; az oktató-nevelő munka, a pedagógusok, az iskola és az iskolavezetés értékelésének átfogó rendszere, a korszerűbb és magyar szellemiséggel is áthatott pedagógusképzés és továbbképzés.

A korszerűbb tárgyi feltételek megteremtése az oktatásban még magában véve nem elegendő hatékonyságának növeléséhez. A tananyag „átadásáról” a „tananyag feldolgozására” kell áttérni, ami az oktatást tanuló központúvá teszi. Már évszázadokkal ezelőtt is akadtak olyan gondolkozók, akik előrevetítették egy új szemlélet távlatát. Rousseau *Emil vagy a nevelésről* című könyvének (1762) egyik fő gondolata: „A gyerek ne tanulja a tudományt, hanem fedezze fel azt.”

Dewey (amerikai pedagógus) 1909-ben ezt írta: „Felkészíteni tanítványait az ismeretszerzés készségének megtanítására (kifejlesztésére) a modern iskola alapvető feladata.”

A XIX. század végén Sickinger mannheimi iskolájában az oktatás individualizációját hirdette (a tanulók tudásához, képességeihez, érdeklődéséhez való idomítását, alkalmazkodását), és osztályok helyett nívócsoportok kialakításával kívánta megoldani.

Az elmúlt évszázadban és évtizedekben a számítógép és egyéb korszerű eszközök alkalmazásával a problémamegoldó gondolkodásról több értékes tanulmány jelent meg. Az újítások lényeges vonása a pedagógus és a tanuló szerepkörének megváltoztatása, a tanuló érdeklődésének felkeltése és ébrentartása, valamint aktív részvétele. Ez már az elmúlt században időszerűvé tette a frontális munka felbontását, illetve bizonyos fokú háttérbe szorítását és új oktatási formák (csoportmunka, tandem) alkalmazását, avagy a frontális munkába beillesztett más munkaformák kombinációját. De Nyugatról eljutottak hozzánk az osztály, a tantárgy, a tanóra rendszerbe nehezen beilleszthető új tanítási-tanulási modellek (projekt – vagy tervező módszer –, kooperatív tervezés stb.), amelyekben kifejezéshez jut a tanuló aktív részvétele, a tervezéstől, témaválasztástól kezdve, a munkamegosztásos feldolgozáson keresztül egészen az értékelésig – önértékelésig. Évtizedek multáival iskoláinkban – kevés kivétellel – a frontális munka van továbbra is túlsúlyban, de a korszerű oktatástechnika (és a feladatlapok) alkalmazása a tanítás folyamatát (sok iskolában, ill. osztályban) dinamikusabbá, érdekesebbé teszi, és az összetettebb, nehezebben érthető anyagrészek megértését és befogadását is az átlagon aluli tanulók számára megkönnyíti. A jól működő, tanulóközpontú iskolában manapság különös figyelmet fordítanak a tehetségek felfedezésére és a tehetségápolásra, valamint a hátrányos helyzetben levő tanulókkal való foglalkozásra. A magyar tannyelvű oktatásnak is hangsúlyozottan meg kell szabadulnia a „régis iskola” és elavulttá vált oktatás maradványaitól, és önfejlesztően befogadni a tudományosan igazolt célszerű és megvalósítható újításokat. Egyben képessé kell válnia a tantervek és tankönyvek hiányosságainak pótlására. A némi aggodalomra okot adó jelenségek és folyamatok közül kiemelem: az iskolai nevelés háttérbe szorítását és hiányosságait: a felszínességet, a kisebbségi szempontból rendkívül fontos nemzeti önismeret és nemzettudat fejlesztésében előforduló fogyatékoságokat, a tanulóifjúság körében terjedő káros szokások feletti „elsiklást”, a világnézeti és erkölcsi

nevelésben előforduló hézagokat stb., amely fokozhatja bennük a tanácstalanság és kilátástalanság érzését. Természetesen ebben a tekintetben is vannak pozitív kivételek a pedagógusok és a tanulók között egyaránt. E téren is fontos volna az elvárások és követelmények pontosabb meghatározása. Minden iskolának, különösen középfokon, kötelessége tanítványainak felkészítése a helytállásra, érvényesülésre, az akadályok elhárítására és a valósággal való szembenézésre. Nyitottá kell válnia tanítványai előtt egyéni problémáik, nehézségeik orvoslására, a segítségnyújtásra.

A VAJDASÁGI MAGYARSÁG FEJLŐDÉSÉNEK ÉS
MEGMARADÁSÁNAK ÚTJAI ÉS ZÁLOGA

A vajdasági magyarság 1944 őszétől, hat évtized alatt a megpróbáltatások és hullámvölgyek során ment keresztül. 1944-ben a kitelepítés és a tizedelés réme fenyegette. A katonai közigazgatás bevezetésével – a legfelső pártvezetőség egyetértésével – megnyitották a bosszú és a népirtás zsilipjeit. Feltehetően több mint húszezer, óriási többségben teljesen ártatlan magyart gyilkoltak meg a kegyetlenség legdurvább eszközeivel. Tito marsall a háború befejezése után (1945-ben) szabadkai beszédében ezekről az atrocitásokról csak annyit mondott, hogy itt (ezen a tájon) „elvégeztünk egy kis leltározást”.

Miután a legfőbb parancsnokság véget vetett ezeknek a „túlkapásoknak”, és a titói Jugoszláviában a testvériség-egység szólamától „zengett a határ”, helyreállt a rend, s megkezdődött az ország békés újjáépítése. Már 1944 végén és 1945 elején megnyitották kapukat a hatosztályos elemi, majd a következő években a hétosztályos, ill. nyolcosztályos általános iskolák, valamint a gimnáziumok és szakközépiskolák. Magyar tannyelvű iskolát vagy tagozatot is nyitottak majdnem mindenütt, ahol erre igény volt, és biztosítani tudták a feltételeket. Néhány év elmúltával a szórványmagyarság körében megkezdődött az anyanyelvű oktatás sorvadása. 1956-ban pedig egy párthatározat alapján megindították a magyar és szerb tannyelvű iskolák összevonását, ami az asszimiláció egyik melegágyává vált. A titói rendszerben a vajdasági magyarság az anyaországihoz és a más határon túliakhoz képest előnyös helyzetben volt: szabadon utazhatott a világban, Vajdaság autonómiáján belül bizonyos önállóságot élvezett, pl. a tantervek elfogadásában és a tankönyvkiadásban s általában a kiadói tevékenységben. Nálunk hivatalosan sosem létezett államnyelv. A két tannyelvű iskolákban az igazgató és igazgatóhelyettes megválasztásának a tanítási (tehát a magyar) nyelv ismeretét fontos kritériumként alkalmazták. Persze abban az ún. öngazgatású szocializmusban is gyakoriak voltak a szavak és a tettek közötti ellentétek és a bürokratikus torzulások.

Jelenlegi állapotainkra a számbeli fogyatkozás és a teljesebb egység hiánya a jellemző. Ijesztő rémképként jelenik meg előttünk, hogy belátható időn belül a többségi magyarság a nagyobb helységekből is szórvánnyá válik. Ez a folyamat már „magával ragadta” Nagybecskerekét, Újvidéket és Zombort. Ezekben a városokban, de másutt is, a magyar szülők 30–40 százalékig, sőt azt meghaladóan, szerb tannyelvű osztályokba íratják gyermekeiket.

Az elmúlt évtizedek pozitív, biztató fejleményeként emelem ki az anyaország által nyújtott támogatást, amellyel Vajdaság mellett a horvátországi és muraközi magyarságot is felölelték.

1989-ben Magyarországon bejelentették, hogy a kormány a kultúrpolitikát kulturális-tudományos-oktatási alapon gyakorolja, és megnyitja a magyarországi kulturális-tudományos-oktatási

intézményeket a határon túli magyarság előtt. A Magyar Tudományos Akadémia a világban szétszórta élő magyar tudósok számára létrehozta a külső tagság intézményét, 2000-ben pedig köztisztviselői tagságát is kiterjesztette a határon túli magyarságra.

A nagyobb segélyakciók közül a legfontosabb az újvidéki felsőoktatási Apáczai Kolégium, valamint a szabadkai és zentai magyar tehetségápoló gimnáziumok létrehozása. A könyvkiadást és a magyar médiát is segítik.

Emellett a magyar ajkú és anyanyelvükön tanuló általános és középiskolai diákok és egyetemi hallgatók is tanulmányi segélyben részesülnek.

Ami jövőnköt illeti, érezzük, hogy sorainkban, főleg fiataljaink körében léteznek egyelőre lappangó vagy csak fel-felbukkanó szellemi és erkölcsi erők, szilárd jellemű, megalkuvást nem ismerő személyiségek, akik megindíthatnák, illetve támogathatnák a szellemi, erkölcsi és gazdasági felemelkedés irányában kibontakozó folyamatot, amely új s biztató távlatokat nyitna a vajdasági magyarok és a velünk együtt élő más nemzetek előtt is.

A vajdasági magyar nyelvű médiával és irodalommal szemben komoly elvárások támaszthatók, és nagy felelősség hárul azokra, akik sorskérdéseink feltárása, megvilágítása és a megoldások taglalásával foglalkoznak.

Jogosan merül fel a kérdés: Mit várhatunk el a nemzetközi szervezetektől? Végső ideje, hogy az Európai Unió lagymatag hozzáállásán túllépve, „öntson tiszta vizet a pohárba”, és fogadjon el egy Kisebbségi Chartát, amely meghatározza mindazokat a jogokat, amelyek szavatolják a nemzeti kisebbségek egyenlőségét és egyenjogúságát, szabad kibontakozását és fejlődését, azonosságukat és nemzeti értékeik megőrzését. Egyben kizárják a nemzeti létüket, fennmaradásukat veszélyeztető, jogcsorbító és megalázó, nyílt vagy burkolt törekvések hatósági támogatását, avagy gerjesztését. A Kisebbségi Chartát egy hiteles adatokkal alátámasztott melléklettel kellene kiegészíteni, illetve alátámasztani.

Ez a „nyitott könyv” alapul és indítékul szolgálhatnak annak az időszerű kérdéskörnek, beleértve a jogcsorbításokat és a kisebbségellenes törvényalkotásokat is az Európai Tanácsban történő megvitatásához és helyzetértékeléséhez, de a szükséges intézkedések (figyelmeztetések, megrovások) foganatosításához is. Egy ilyen légkör kialakításához globalizált, pénzhajszától, profitéhségtől, mohóságtól áthatott világunk megtisztulása nyújtana kedvezőbb feltételeket és megfelelő légkört.

A magyar irodalom, a magyar tudományosság és szellemiség kisugárzása is az eddiginél sokkal többet tehetne értékeink és gondjaink megismertetéséért, elsősorban Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban, de a fejlődésben levő közel- és távol-keleti országokban, valamint a környező országokban is. Az informatika korában erre sok lehetőség kínálkozik, de rendkívül fontos, hogy akik a világot tájékoztatják múltunkról, vajadásainkról és ocsúdásunkról, ezt kellő felkészültséggel és felelősséggel vállalják.